

Київський університет імені Бориса Грінченка
Європейська асоціація економістів

**ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ
ІННОВАЦІЙНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Колективна монографія

Київ — 2019

УДК 330.322
Ф79

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 1 від 24 січня 2019 р.)

За загальною редакцією

Лойко В.В., професора кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка, доктора економічних наук, доцента;
Рамського А.Ю., завідувача кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка, доктора економічних наук, доцента

Колектив авторів:

Буркінський Б.В., Захарін С.В., Кіндзерський Ю.В., Краус Н.М., Лойко В.В., Осипов В.М., Нагрошвілі С.Г., Рамський А.Ю., Лі Інін, Волощенко-Холда Л.Ю., Недзьолка П., Бойко О.М., Васечко Л.І., Венгер В.В., Краус К.М., Лойко Д.М., Свердан М.М., Соболева-Терещенко О.А., Сосновська О.О., Фещук М.Ю., Жарнікова В.В., Лех Д.В., Маляр С.А.

Рецензенти:

Мігус І.П., проректор з наукової роботи Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»», доктор економічних наук, професор;
Манжура О.В., проректор з науково-педагогічної роботи Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», доктор економічних наук, доцент;
Паливода О.М., професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств Національного авіаційного університету, доктор економічних наук, доцент.

Фінансові механізми інноваційного економічного розвитку
Ф79 України в умовах євроінтеграції : колективна монографія / за ред.
проф. В.В. Лойко, А.Ю. Рамського. — К. : Київський університет
імені Бориса Грінченка, 2019. — 252 с.

ISBN 978-617-658-064-5

У монографії висвітлено результати дослідження українських і зарубіжних вчених, присвячені науковому обґрунтуванню тих змін, які відбулися в економічній, соціальній сферах, а також на окремих підприємствах.

Для наукових працівників, аспірантів, студентів економічних спеціальностей, керівників та фахівців підприємств різних форм власності, а також широкого кола читачів.

УДК 330.322

ISBN 978-617-658-064-5

© Колектив авторів, 2019

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 3

Розділ 1. МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ТА ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Волощенко-Холда Л.Ю., Недзьолка П.

Інвестиції в енергетиці: «врівноважене фінансування»
у відповідь на зростаючі «кліматичні ризики» 5

Буркинський Б.В., Оситов В.М., Венгер В.В.

Перспективи розвитку металургійної галузі України
в умовах економічної інтеграції 22

Кіндзерський Ю.В.

Обмеження і драйвери інвестиційно-інноваційного
забезпечення ревіталізації промисловості України 35

Краус Н.М., Краус К.М.

Теоретичні основи формування та управління венчурним
капіталом як перспективним фінансовим інститутом
для економіки України 54

Лойко Д.М.

Формування інноваційного потенціалу споживчого
сектора економіки України в умовах євроінтеграції 70

Соболева-Терещенко О.А.

Процеси євроінтеграції банківської системи України 90

Розділ 2. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Захарін С.В., Лі Інін, Натрошвілі С.Г.

Фінансові інструменти інноваційної діяльності
закладів вищої освіти: досвід Китайської Народної Республіки
та можливості його використання в Україні 101

Свердан М.М.

Економіка формування й розподілу власності:
оподаткування розкоші та податок на багатство 113

Рамський А.Ю.

Проблема бідності в Україні 140

Лойко В.В., Маляр С.А.

Фінансові механізми розвитку житлового фонду міста Києва
в умовах євроінтеграції 152

Фещук М.Ю.

Підвищення інвестиційної привабливості Київської області
в умовах євроінтеграції 168

Розділ 3. ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Сосновська О.О.

Вплив глобальних ризиків сучасності на функціонування
підприємств 182

Бойко О.М.

Особливості коопераційних зв'язків промислових підприємств
на інноваційних засадах 192

Васечко Л.І.

Антикризове фінансове управління як складова управління
фінансовою діяльністю підприємств в умовах кризи 215

Жарнікова В.В.

Управління дебіторською заборгованістю через впровадження
системи лояльності в умовах євроінтеграційних процесів 226

Лех Д.В.

Формування системи економічної безпеки
суб'єктів підприємництва в умовах євроінтеграції України 238

Рамський Андрій Юрійович,

завідувач кафедри фінансів та економіки

Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна),

доктор економічних наук, доцент

ORCID iD 0000-0001-7368-697X

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

На початку нашого тисячоліття проблема подолання бідності розглядається світовим товариством як одна з ключових у соціально-економічній політиці будь-якої держави. Дефініцію «бідність» можна визначити як неможливість через низку чинників підтримувати рівень життя, притаманний конкретному суспільству в певний період часу. До бідних можна зарахувати тих, хто позбавлений найнеобхіднішого, а саме: житла, достатньої кількості їжі, одягу тощо. Суттєвими загрозами на шляху до економічного піднесення, добробуту та соціального відродження в Україні є бідність та нерівність.

Бідність — це ще і страх перед майбутнім, зумовлений невпевненістю людини у здатності захистити себе і своїх близьких. Крайнім проявом бідності є злиденність.

Україна належить до країн з високим рівнем бідності. Значний спад виробництва в умовах економічної кризи, яка триває вже понад 10 років, стрімке, хронічне зростання темпів інфляції, зниження продуктивності праці, зростання рівня безробіття у поєднанні з монопольним становищем окремих підприємств та навіть цілих галузей економіки призвели до зниження обсягів валового внутрішнього продукту в розрахунку на душу населення, зниження частки оплати праці в його структурі, зменшення реальних доходів та реальної заробітної плати домогосподарств, зниження платоспроможного попиту й обсягів споживання при одночасному погіршенні його якості та структури. До цього додався процес поляризації колишнього егалітарного суспільства, який характеризується, з одного

боку, стрімкою концентрацією коштів та майна в руках нечисленних груп населення, а з другого — прогресуючим збільшенням масштабів бідності та знедоленості широких верств.

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні має низку особливостей. Одна з них відображається в суперечності між недостатнім рівнем доходів, необхідних для підтримання належного рівня життя значної частини домогосподарств при їх безпосередній задіяності в реальних трудових процесах. Інакше кажучи, в сучасних українських реаліях наявність роботи не гарантує захисту від бідності.

Бідність працюючого населення в Україні зумовлена низьким рівнем заробітної плати та значною нерівністю доходів у різних групах домогосподарств. Проведені в країні структурні реформи, підвищення мінімальної заробітної плати, пенсії дало змогу знизити долю домогосподарств з доходами нижче реального прожиткового мінімуму, однак частка відносної бідності залишається ще на досить високому рівні.

Застосування категорії «мінімальна заробітна плата» (МЗП) має порівняно нетривалу історію. Вперше питання про встановлення мінімального розміру винагороди робітника було порушене в 19 столітті на фоні все більшої популярності соціалістичних і марксистських поглядів. Перший закон про мінімальну заробітну плату (у сучасному її розумінні) був прийнятий 1894 р. у Новій Зеландії. Протягом 20-го століття такі ж закони були ухвалені в більшості країн світу. Доцільність застосування МЗП все ж залишається предметом дискусій серед багатьох економістів.

Прихильники неокласичної теорії стверджують, що встановлення рівня мінімальної заробітної плати призводить до зростання безробіття та інфляції, а також завдає збитків малому бізнесу. На думку їхніх опонентів, позитивних ефектів від мінімальної зарплати набагато більше, ніж негативних. Зокрема, гарантується соціальний захист некваліфікованих та низько кваліфікованих робітників, підвищуються стандарти життя

для найбільш бідних прошарків населення, стимулюється споживання, зменшується рівень бідності [1]. Так чи так близько 80 % держав мають законодавчо встановлений мінімальний розмір оплати праці, у т. ч. 22 з 28 країн Європейського Союзу [2]. Не мають такого поняття, як МЗП Данія, Фінляндія, Швеція, Італія, Кіпр, Австрія (а також Норвегія та Швейцарія). У цих країнах мінімальний розмір заробітної плати регулюється колективними договорами між роботодавцями і працівниками. У *табл. 1* наведено статистичні дані про розмір встановленої МЗП в європейських країнах.

Таблиця 1

**Мінімальна місячна зарплата в деяких країнах
Європи і світу, січень 2017р.**

Держава	Мінімальна місячна заробітна плата, дол. США	Мінімальна місячна заробітна плата, нац. валюта
Австралія	2400	3100 AUD
Люксембург	2100	€ 1999
Нова Зеландія	1940	2700 NZD
Франція	1550	€ 1 480
США	1270	1270
Польща	490	2000 PLN
Словаччина	455	€ 435
Угорщина	435	127 500 HUF
Латвія	390	€ 370
Болгарія	246	460 BGN
Білорусь	135	265 BYN
Росія	125	7 500 RUB
Україна	120	3200 UAH
Молдова	105	2100 MDL

Джерело: складено автором за даними [1; 3–5].

Аналіз наведених даних дає можливість дійти таких висновків: навіть після суттєвого збільшення мінімальної заробітної плати (у доларовому еквіваленті) Україна поступається всім сусіднім державам (окрім Молдови, що має найнижчу МЗП у Європі). Найвищі світові показники мають Австралія та Люксембург, де мінімальна заробітна плата відповідно в 20 і 17,5 разів більша, ніж в Україні. Серед країн ЄС найменша МЗП — у Болгарії (235 євро, або 246 доларів США, але вона є вдвічі вищою, ніж в Україні). Таким чином, у 2016 р. саме в Україні був найнижчий рівень МЗП в Європі (від 1378 до 1600 грн, що відповідає 50–60 \$). Навіть враховуючи, що загальний рівень цін в Україні набагато нижчий, ніж в ЄС і США, можна стверджувати, що праця українських робітників була і залишається вельми недооціненою.

Дослідження проблеми бідності працюючого населення, чинників які зумовлюють та впливають на економічну нерівність, також є досить актуальним і для розвинутих країн, що засвідчено працями закордонних вчених [6–11].

Відсутність методології і методики вимірювання бідності за доходами не дає змоги дати достатньо точну її оцінку. За так званим абсолютним підходом до працюючих бідних можна зарахувати працівників, які отримують заробітну плату нижче величини реального прожиткового мінімуму працездатного населення.

Для розробки ефективної політики, спрямованої на зниження рівня бідності, важливим є правильно визначити профіль останньої. Для цього потрібно здійснити аналіз структури бідного населення, у ході якого слід з'ясувати таке:

- групи населення, які найбільш схильні до потрапляння в бідність;

- найбільш чисельні групи бідного населення.

У процесі дослідження груп населення, які найбільш схильні до ризику потрапляння в бідність, виявляються чинники і ризики, пов'язані з останньою. Це сприяє виявленню причин бід-

ності й розробці найбільш ефективних заходів покращення ситуації в цільовій групі. Ризик потрапити в групу бідних відображає показник рівня бідності.

Проте оскільки деякі з ризиків бідності притаманні лише невеликій частині населення, то група з високим ризиком не обов'язково буде займати значну частку в загальному контингенті бідних. Визначення складу останніх допоможе виявити чинники і розробити заходи державної політики, які допоможуть більшості бідних.

Таким чином, виявлення ризиків бідності крупних груп малозабезпечених верств населення це — найбільш ефективний напрям реалізації політики її подолання.

Розглянемо можливі чинники ризику потрапляння працюючого населення в категорію «бідні»:

- місце розташування домогосподарства (м. Київ, обласний, районний центр, село);
- розмір та склад домогосподарства;
- стан здоров'я членів домогосподарства (наявність хронічних захворювань, інвалідність, нездоровий спосіб життя);
- стаж роботи на поточному місці;
- рівень освіти, кваліфікації.

На основі здійсненого аналізу було з'ясовано, що найбільшого ризику потрапити в категорію бідних за рівнем доходів зазнають домогосподарства, які територіально розміщені в невеликому місті, селищі міського типу або селі, їх члени мають освіту не вище повної середньої, живуть у неповних сім'ях з неповнолітніми дітьми, мають низькі показники здоров'я. Також у цій категорії можуть опинитися працюючі з низькою кваліфікацією. Особливу увагу варто приділити гендерним особливостям працюючих бідних. Відповідно до зазначених чинників потрапляння в бідність, жінки частіше опиняються в зоні ризику. Окрім того, існує висока ймовірність опинитися в цій категорії тим особам, які зайняті в таких видах діяльності, як освіта, культура, охорона здоров'я, надання соціальних послуг. Згідно

зі статистичними даними, саме в цих видах діяльності переважають жінки.

У Великій Британії в 1942 р. у доповіді під назвою «Соціальне страхування і супутні послуги» політичний діяч У. Беверідж доводив, що бідність в основному є результатом таких специфічних чинників, як хвороби, безробіття або похилий вік. У свою чергу, він запропонував систему, відповідно до якої допомога має виплачуватися тим особам, які зазнали впливу перелічених чинників. Доповідь Беверіджа вважається початком розбудови в Західній Європі держав загального добробуту.

Історія ж сучасної української бідності бере свій початок ще з 90-х років минулого століття. Особливістю розповсюдження цього процесу стало те, що за межею бідності опинилися не тільки традиційно вразливі категорії населення (соціальна бідність), але й більшість економічно активного населення (економічна бідність). У перехідний період доходи кожного четвертого працюючого українця були нижчими за реальний прожитковий мінімум. До прикладу, у США тільки 5–6 % працюючих одержують заробітну плату нижче рівня бідності, а мінімальна заробітна плата забезпечує приблизно 140 % прожиткового мінімуму [11].

В Україні необхідність подальшого підняття мінімальної заробітної плати зумовлена значним відставанням збільшення соціальних стандартів від зростання споживчих цін. Мінімальна заробітна плата в Україні за період з грудня 2013 р. по грудень 2016 р. зросла на 31,36 % (з 1218 до 1600 грн), а середня — на 78,92 % (з 3619 до 6475 грн), про що свідчать дані *табл. 2*.

Також треба враховувати той факт, що за останні три роки гривня знецінилася в 3,4 раза по відношенню до долара США (офіційний курс НБУ 2 січня 2014 р. — 8,3 грн / дол.; 3 січня 2018 р. — 28,15 грн / дол.) [13]. Таким чином, зарплати українців у доларовому вираженні зменшилися майже удвічі.

Основною умовою відновлення купівельної спроможності заробітної плати є докорінна зміна величини МЗП, яка не тільки визначає мінімальний рівень споживання, але й задає

Таблиця 2

Динаміка мінімальної заробітної плати в Україні в 2011–2018 рр.

Дата встановлення	Розмір МЗП, грн	грн	У % до попереднього року
01.12.2011	1004	—	—
01.12.2012	1134	130	12,9
01.12.2013	1218	84	7,4
01.09.2015	1378	160	13,1
01.05.2016	1450	72	5,2
01.12.2016	1600	150	10,3
01.01.2017	3200	1600	100
01.01.2018	3723	523	16,6

Джерело: складено автором за даними [12].

мінімальне допустиме значення продуктивності праці. На нашу думку, слід вжити заходів для перетворення мінімальної заробітної плати в реально значиму величину, а також переглянути роль першої як соціального нормативу, з рівнем якого пов'язані розміри соціальних виплат.

На початковому етапі суттєве зростання рівня мінімальної заробітної плати можна забезпечити переважно за рахунок перерозподілу наявного фонду оплати праці й лише частково за рахунок збільшення обсягів виробництва. Але підвищення рівня МЗП до рівня реального прожиткового мінімуму не повинно автоматично призвести до пропорційного збільшення всіх тарифних ставок та окладів. На наступних етапах джерелом підвищення рівня мінімальної заробітної плати може стати поступове зростання ефективності роботи підприємств, яке буде стимулюватися самою ж нагальною необхідністю збільшення рівня МЗП.

Підсумком реформування системи оплати праці має стати створення такого механізму регулювання рівня заробітної плати, який забезпечить її рівність ціні робочої сили та оптимальне співвідношення інтересів роботодавців і працівників.

Як вже зазначалось вище, соціальна бідність може виникнути в домогосподарствах з підвищеним ризиком бідності: багатодітні й неповні сім'ї; сім'ї, які мають одного або декількох утриманців; інваліди та пенсіонери. Вразливість бідністю таких домогосподарств пов'язана з відсутністю у їх членів середнього чи високого рівня доходів, обмеженою можливістю займатися певними видами діяльності як за віком, так і за станом здоров'я.

Економічна ж бідність охоплює економічно активні верстви населення: працюючих та тимчасово безробітних громадян. Причини її виникнення лежать у площині економічного розвитку країни: основні особливості — проходження економічних циклів на хвилі спаду і кризи та якість економічного зростання на хвилі підйому.

В українських реаліях серед зайнятого населення з'являються так звані «нові бідні», причини зuboжіння яких пов'язані з економічними умовами, що постійно змінюються. До них можна зарахувати:

— людей з раніше престижною освітою, але працюючих в непрестижній професії (працівники освіти, охорони здоров'я, культури та мистецтва);

— працездатні громадяни, які стали неконкурентоспроможними на ринку праці в результаті зміни вимог і структури попиту на ньому;

— люди, які зазнали невдачі в підприємницькій діяльності, самозайнятості, операцій з нерухомістю, шахрайства на фінансовому ринку тощо;

— працівники, які стали бідними в результаті нерівномірності отримання доходів (затримки в виплаті заробітної плати, соціальної допомоги, пенсії).

З 2017 р. уже другий рік поспіль в Україні спостерігається слабке зростання економіки на помірні 2,5 %, проте рівень бідності залишається вищим, ніж у докризовий період [14]. Прямі іноземні інвестиції та рівень кредитування приватного сектора залишаються ще досить на низькому рівні. Дефіцит бюджету

в розмірі 2,3 % ВВП у 2017 р. було досягнуто завдяки значному зростанню надходжень. У 2017 р. внутрішнє споживання зросло на 6,7 % (порівняно з 1,3 % у 2016 р.) переважно через значне підвищення зарплат та пенсій, що спричинило додатковий інфляційний тиск. Індекс споживчих цін становив 13,7 % наприкінці 2017 р., що є значно вище, ніж ціль НБУ у $8+ / - 2$ % [14]. Як наслідок, починають відбуватися зміни в структурі бідного населення.

Проте хоч зростання доходів українців і відбувається повільно, це також стосується перш за все і найбідніших та некваліфікованих працівників, що одержували менше 3200 грн (лише в бюджетному секторі таких було близько мільйона; у приватному — щонайменше 2,6 мільйона) [15]. Але треба мати на увазі, що реальна зарплата виросла не у всіх, хто офіційно одержував «мінімалку», — оскільки певна частина робітників зайнята в неформальному секторі та / або отримувала (і отримує) додаткові виплати в «конвертах» [16]. Тому можуть виникати ситуації, коли реальний дохід працівника зменшиться (за рахунок зникнення тіньової частини і збільшення суми нарахованих податків — ПДФО і військового збору). Попри це у більшості некваліфікованих працівників зарплата дійсно зростає.

Неформальна економіка в нашій країні відіграла в певному сенсі позитивну роль, пом'якшивши негативні наслідки ринкових реформ 1990-х, 2000-х років. Для багатьох видів господарської діяльності в неформальному секторі економіки характерними є низька продуктивність та погані умови праці, невисокий рівень заробітної плати. Наявність тісного взаємозв'язку між офіційним і неформальним сектором економіки, а також тенденції останніх років до глобалізації останнього, зумовлюють необхідність забезпечити більший соціальний захист і мінімальні стандарти зайнятості в ньому.

Існування в Україні неформальної зайнятості привело не тільки до зниження фактичного безробіття, а й до заповнення непривабливих з погляду умов та оплати праці робочих місць.

У період нестабільної економічної ситуації та кризи в неформальному секторі економіки з'являються додаткові можливості працевлаштування й отримання доходів, що сприяють зниженню рівня бідності. Поряд з вторинною зайнятістю і веденням особистого підсобного господарства робота в неформальному секторі економіки, яка дає змогу частково ухилитися від сплати податків, є стратегією виживання, що дає можливість подолати стан бідності.

Неформальний сектор економіки не становить суттєвої загрози існуванню підприємств офіційного сектора. Швидше за все між двома секторами існує симбіозний зв'язок. Робота вдома, різні системи зовнішнього підряду, форми субпідряду лиш укріплюють зв'язки між офіційним та неформальним сектором економіки. Хоча останній зазвичай асоціюється з виробництвом товарів та послуг бідними верствами населення для не багатих, у ньому також виробляються трудомісткі товари й послуги для внутрішніх та зовнішніх споживачів з високим рівнем доходу. У період економічних криз неформальна економіка задовольняє потребу в робочих місцях та створює можливість для додаткового заробітку.

В Україні формуються передумови так званої хронічної, «спадкової» бідності — діти з бідних сімей майже приречені на таке ж бідкування у дорослому житті; вони не мають можливості належним чином забезпечити необхідне своїм нащадкам, і ті теж будуть бідними. Отже, сьогодення Українська бідність загрожує перетворитися і на проблему майбутнього.

Найбільш загрозлива для суспільства раптова збіднілість переростає у повсякденно тривале явище. Отже, якщо не вжити негайних заходів, наше суспільство увійде у фазу тривалої бідності зі всіма ознаками деградації: політичної, економічної, соціокультурної, демографічної, екологічної тощо. Адже бідних, по-перше, не цікавить майбутнє (треба вижити «зараз» і «тут»), а по-друге, свідомістю бідної людини легко маніпулювати (вона вірить будь-яким обіцянкам і подачкам).

Отже, специфіка економічної бідності населення України така, що наявність роботи в працездатного населення не є гарантією захисту від бідності. Модель бідності, яка сформувалась в Україні — результат хронічно низьких доходів від зайнятості в наслідок низького рівня розвитку української економіки. Існуюча на сьогодні модель економічного розвитку не здатна усунути підґрунтя бідності працюючого населення України.

Для боротьби з бідністю такого типу необхідно застосовувати методи, які дають змогу цим категоріям домогосподарств самостійно й постійно підвищувати рівень своїх доходів. Необхідно створити умови і дати можливість українцям у повному обсязі реалізувати свій трудовий потенціал, забезпечити не просто зайнятість населення, а продуктивну зайнятість, оплачену відповідно до рівня кваліфікації і часткового внеску кожного в зростання ВВП країни. Вирішення такої глобальної проблеми можливе тільки в умовах реалізації стратегії якісного економічного росту держави, направленої на формування нової структури української економіки.

Загалом є лише один спосіб виходу з бідності — створення всебічних ефективних і, головне, реально діючих умов для включення людей у діяльність з життєво забезпеченими доходами — створювати умови якомога більшому загалу мати гідну роботу і достойну заробітну плату.

ДЖЕРЕЛА

1. Лібанова Е. Подолання бідності: погляд науковця / Е. Лібанова // Україна: аспекти праці. — 2003. — № 7. — С. 26–32.
2. Minimum Wages around the world [Електронний ресурс] // Wage Indicator. — Режим доступу : <http://www.wageindicator.org/main/salary/minimum-wage>
3. Minimum wage statistics [Електронний ресурс] // Eurostat. — Режим доступу : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Minimum_wage_statistics

4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
5. Federal minimum wage will increase to \$7.25 on July 24 [Електронний ресурс] // U.S. Department of Labor. — Режим доступу : <https://www.dol.gov/opa/media/press/esa/esa20090821.htm>
6. Nathan R.P. Institutional Change and the Challenge of the Underclass. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1989. — Vol. 501. — P. 170–181.
7. Townsend P. Meaning of Poverty. *The British Journal of Sociology* / P. Townsend. — 2010. — No. 61. — P. 85–102. — DOI: 10.1111/j.1468-4446.2009.01241.x
8. Ricketts E.R. Growth of the Underclass: 1970–1980 / Ricketts E.R., Mincy R.B. // *The Journal of Human Resources*, 1990. — Vol. 25. — No. 1. — P. 137–145. — DOI: 10.2307/145731.
9. Andersen J. The Underclass Debat: A Spreading Disease? / J. Andersen, J.E. Larsen // *Social Integration and Marginalization*. — Frederiksberg, 1995.
10. Atkinson A.B. The Restoration of Welfare Economics / A.B. Atkinson // *American Economic Review* (American Economic Association). — 2011. — No. 101. — P. 157–161. — DOI: 10.1257/aer.101.3.157
11. Annual Meetings development events [Електронний ресурс] // The World Bank. — Режим доступу : <http://www.worldbank.org/en/search?q=poverty&currentTab=2>
12. Мінімальна заробітна плата [Електронний ресурс] // Мінфін. — Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/labour/salary/min/>
13. Официальный курс валют [Електронний ресурс] // Мінфін. — Режим доступу : <http://minfin.com.ua/currency/nbu/>
14. Україна. Економічний огляд. 10 квітня 2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pubdocs.worldbank.org/en/562071523347836199/Ukraine-Economic-Update-April-2018-ukr.pdf>
15. У Мінсоцполітики сказали, скільки українців офіційно отримують мінімальну зарплату [Електронний ресурс] // 5 канал. — Режим доступу : <http://www.5.ua/ekonomika/minimalnu-zarplatu-vukraini-ofitsiino-otrymuiut-blyzko-37-mln-liudeiminsotspolityky-130002.html>
16. Половина українцев получает зарплату в конвертах [Електронний ресурс] // Сегодня. — Режим доступу : <http://segodnya.ua/economics/business/polovina-ukraincev-poluchaet-zarplatu-v-konvertah754932.html>